
09.11.08

JAN MICHIELS

—
KAMERMUZIEKZAAL - 20.00

14.15 Inleiding door Yves Senden

CONCERTGEBOUW

BIO

Jan Michiels studeerde aan het conservatorium van Brussel en aan de Hochschule der Künste Berlin. In 1991 werd hij laureaat van de Koningin Elisabethwedstrijd, in 2006 van de Gouden Vleugels/KBC Muziekprijs. Michiels doceert piano aan het Koninklijk Conservatorium Brussel en is als mentor en artistiek raadgever verbonden aan het Orpheus Instituut. In Europa en Azië treedt hij regelmatig op als solist of in kamermuziekverband, met dirigenten als Eötvös, Siebens, Zender en Zagrosek. Daarnaast participeerde hij aan dansproducties van Anne Teresa De Keersmaeker, Vincent Dunoyer en Sen Hea Ha. Zijn repertoire reikt van Bach tot vandaag. Hij realiseerde cd's met werk van o.a. Brahms, Dvořák, Debussy, Bartók, Liszt, Rachmaninov, Ligeti, Kurtág en Goeyvaerts. In 2005 nam hij het integrale pianowerk op van Schönberg, Berg en Webern.

UITVOERDER

piano (Conrad Graf 1824; Steinway 2002)

JAN MICHIELS

PROGRAMMA

Ludwig van Beethoven (1770-1827),

Sonate nr. 32 in c, opus 111 (1821-22)

- Maestoso / Allegro con brio ed appassionato
- Arietta (Adagio molto semplice e cantabile)

Helmut Lachenmann (1935),

Serynade – Musik für Klavier (1997/98)

— Pauze —

Ludwig van Beethoven,

'33 variaties op een wals van Diabelli' in C
opus 120 (1823)

Thema / Alla marcia maestoso / Poco allegro / L'istesso tempo /
Un poco più vivace / Allegro vivace / Allegro ma non troppo e
serioso / Un poco più allegro / Poco vivace / Allegro pesante
e risoluto / Presto / Allegretto / Un poco più moto / Vivace /
Grave e maestoso / Presto e scherzando / Allegro / Allegro /
Poco moderato / Presto / Andante / Allegro con brio, Meno
allegro / Allegro molto alla 'Notte e giorno faticar' di Mozart /
Allegro assai / Fughetta (Andante) / Allegro / (Piacevole) /
Vivace / Allegro / Adagio ma non troppo / Andante, sempre
cantabile / Largo, molto espressivo / Fuga (Allegro) / Tempo di
minuetto moderato (aber nicht schleppend)

De *Sonate nr. 32 opus 111* in c en de *Diabelli-varianties* opus 120 behoren tot de zogenaamde late periode van Beethoven (1770-1827). De romantiek, door deze componist op onnavolgbare wijze tot leven gebracht aan het begin van de 19e eeuw, wordt amper 20 jaar later door diezelfde componist op een ingrijpende wijze herdacht. Beide werken vertegenwoordigen, elk op hun manier, een radicaliteit inzake vernieuwing van de romantische taal die niet alleen de hoogromantiek inluidt, maar zelfs aspecten van de laatromantiek aankondigt.

In algemeen formeel opzicht valt bij de *Sonate opus 111* onmiddellijk op dat dit werk uit twee delen bestaat; en vanuit classicistisch perspectief moeten we eigenlijk zeggen: 'slechts' uit twee delen. Dit is geen alleenstaand geval bij de late Beethoven. Het is opvallend hoe hij ingrijpende afwijkingen precies op het formele vlak doorvoert, bijvoorbeeld in zijn late strijkkwartetten, waarvan het opus 131 uit zeven delen bestaat, in plaats van de traditionele vier. Deze bewuste deviatie van de norm kan alleen maar verklaard worden vanuit de door de romantiek gevoede drang tot expressie: het is niet de traditie, maar het persoonlijke aanvoelen van de componist dat bepaalt hoeveel delen een werk uiteindelijk zal tellen.

Reeds uit de typeringen – het eerste deel als 'Maestoso – allegro con brio ed appassionato' en het tweede deel, een arietta, als 'Adagio molto semplice e cantabile' – kunnen we afleiden dat Beethoven kiest voor de opeenvolging van een extraverte en een introverte beweging. Deze laatste is van die aard dat er geen behoefte meer is aan een vervolg: het kunstwerk is voltooid. Alles wat de com-

ponist met dit werk heeft willen vertellen, is gezegd. Het eerste deel is relatief traditioneel opgebouwd als een duidelijke sonatevorm, voorafgegaan door een heel retorisch geladen introductie. De arietta is gebaseerd op een AB-melodie die haast 'te' sober is: de melodie en de begeleiding worden gekenmerkt door een absoluut minimum aan informatie. Vervolgens begint Beethoven dit thema te onderwerpen aan een reeks subtiele ingrepen. Bij elke herhaling van de melodie wordt deze gevarieerd en krijgt ze een ander karakter. De wijzigingen zijn van die aard dat de luisteraar de band met de melodie verliest en wordt meegevoerd door het karakter op zichzelf. Dat karakter begint op dat moment de beluistering te domineren en gaat een eigen leven leiden. Wanneer de oorspronkelijke melodie dan uiteindelijk herkenbaar terugkeert, werkt dit moment als een relevatie.

Beethoven schuwt noch het extreme, noch het virtuoze in deze sonate. Qua tessituur bedraagt de afstand tussen linker- en rechterhand soms meer dan 5 octaven, wat resulteert in een klank die het domein van de welluidendheid verlaat, in functie van de expressie-esthetiek. Erg ongewoon is de reeks (dubbele) kettingtrillers die zich in de loop van de reeks variaties aandienen, gecombineerd met een melodie en een begeleidende stem. Deze schrijfwijze stelt technisch hoge eisen aan de uitvoerder, te meer omdat het virtuoze hier niet mag resulteren in iets spectaculairs (in de letterlijke zin van het woord): de subtiliteit en het introverte karakter moeten zoveel mogelijk behouden blijven.

De uitgever Anton Diabelli (die tevens componist en pianist was) kreeg in 1819 het idee

om een thema te laten circuleren onder ca. 50 componisten met de vraag dat elk van hen één variatie zou schrijven. Hij kreeg verschillende reacties, waaronder die van Liszt, Schubert en Moscheles. Beethoven liet aanvankelijk verstek gaan, maar besloot dan toch een werk te schrijven (overigens simultaan met de *Missa Solemnis* en de laatste pianosonates), wat resulteerde in een monumentale collectie van 33 'Veränderungen'. Deze laatste aanduiding kunnen we vertalen als 'variaties', maar in feite gaat het dieper dan louter een variatie: het betreft hier wezenlijke wijzigingen in het karakter van het thema. Dat blijkt al onmiddellijk uit *Veränderung 1*, waar Beethoven het walsritme van Diabelli omvormt tot een mars. Als leidraad doorheen de *Veränderungen* fungeert de motivische verwerking: Beethoven selecteert een of enkele motieven uit het thema en beschouwt die als de bouwsteen voor telkens één uitwerking. De reeks wordt afgesloten door een uiterst eenvoudig menuet. Het werk in zijn geheel is een staalkaart van wat er op dat moment aan compositorische invalshoeken mogelijk was. Zowel contrapunt in de stijl van Bach als Mozartaria's passeren de revue; ernst wordt afgewisseld met humor, virtuositeit met introspectie, het groteske met het sublieme. Het is een poging om de wereld in zijn totaliteit te omvatten. Het werk is opgedragen aan Bettina Brentano; zij zou – volgens recent musicologisch onderzoek – beantwoorden aan Beethovens mysterieuze 'Unsterbliche Geliebte'.

In zijn eerste pianowerken zet Helmut Lachenmann (°1935), leerling van Luigi Nono, zich bewust af van de traditie: er komen in principe weinig vertrouwde klanken naar voren, laat staan die klanken die men

als conventioneel 'welluidend' kan omschrijven. Elk werk is een stap in de zoektocht naar alternatieve technieken en speelwijzen, en naar de bijhorende nieuwe sonoriteiten. *Serynade* (1997-1998, herziening 2000) betekent in dat opzicht een keerpunt. Lachenmann gebruikt het instrument opnieuw in hoofdzaak vanuit de toetsen, zij het op een bijzondere manier. Hij maakt gebruik van twee manieren die de piano biedt om de snaren 'open' te laten te klinken: enerzijds gebruikt hij het pedaal, anderzijds drukt hij de pianotoetsen traag in zodat ze 'stom' klinken, en de snaren de mogelijkheid geven de resoneren. Af en toe moet de uitvoerder met zijn vingernagel aan de bassnaren trekken. Het zijn immers de snaren die centraal staan in dit werk: op die manier wordt een toetsinstrument als de piano toch een tokelinstrument, te vergelijken met een gitaar, als het gedoodverfde instrument om een serenade te geven. Lachenmanns aandacht is gericht op sonoriteiten: de resonanties die hij laat realiseren door de uitvoerder creëren een steeds wisselend landschap van klankkleuren. In het waarnemen van dat klanklandschap ligt de esthetische ervaring besloten. Net zoals bij de late Beethoven is die klankwereld grensverleggend, 'ongehoord', en ... intrigerend. *Serynade* is een auditieve neerslag van Lachenmanns liefde voor zijn vrouw Yukiko Sugawara. Zij verzorgde ook de wereldcreatie.

Yves Senden

Anton Diabelli, lithografie van Joseph Kriehuber (Historisch Museum Wenen)

Anton Diabelli: componist en uitgever van bladmuziek

Muziek van Anton Diabelli (Mattsee bij Salzburg, 6 september 1781 – Wenen, 8 april 1858) is wellicht nog enkel bekend bij pianostudenten. Zijn sonatines, pretentieloze kleinodiën, behoren namelijk tot het bijna verplichte pedagogische voer voor toekomstige virtuozen of amateurs. Zijn naam is wel onsterfelijk geworden door Beethovens 33 variaties op een walsje van zijn hand, dat hij naar alle in zijn ogen belangrijke Oostenrijkse componisten stuurde, met het vriendelijke verzoek er enige variaties op te componeren. Slim bekeken, want Diabelli was naast piano- en gitaarleraar ook en vooral een succesvol uitgever van bladmuziek.

Op zevenjarige leeftijd zong hij in het koor van het klooster te Michaelbeuern en twee jaar later in het koor van de Dom van Salzburg. In Munchen studeerde hij voor priester en bekwamde hij zich verder in de muziektheorie en -praktijk. Op negentienjarige leeftijd trad hij in het klooster van Raitenhaslach en studeerde er theologie. Hij raakte bevriend met Michael Haydn (broer van Joseph), die zijn mentor werd bij het componeren. Wanneer in 1803 de Beierse kloosters gesecculariseerd werden, vestigde hij zich in Wenen als klavier- en gitaarleraar, en werd hij corrector bij de uitgeverij S.A. Steiner & Co. In 1817 stapte hij zelf definitief in de uitgeversbusiness.

In 1818 associeerde hij zich met de kunsthandelaar Pietro Cappi en werd de firma Cappi & Diabelli boven de doopvont gehouden. Vrij snel specialiseerden ze zich in het uitgeven van populaire series zoals 'Philomele für die Gitarre', 'Neueste Sammlung komischer Theater-gesänge' (waarvan maar liefst 429 nummers verschenen) en 'Apollo am Damentoilette'.

Een van de interessantste reeksen van Cappi & Diabelli was de 'Vaterländisches Künstlerverein', waarin o.m. Beethovens Diabellivariaties op. 120 verschenen. Al in 1819 had Diabelli zijn walsje naar zowat alle Oostenrijkse componisten gestuurd. Toen de reeks in 1824 werd afgesloten met variaties van Kalkbrenner (weliswaar een Duitser, die toen echter in Wenen vertoefde) en een coda van Czerny, had een vijftigtal componisten een bijdrage ingezonden. Onder hen enkele nu totaal vergeten namen zoals Czapek, Dietrichstein, Payer, Plachy, Umlauf, Rieger, Kerzkowsky of Hořalka. Nu nog gekende en zelfs beroemde componisten die deelnamen waren o.a. de toen elfjarige Liszt (meteen zijn eerste publicatie), Czerny, Pixis, Moscheles, Kalkbrenner, Stadler, Schubert met één variatie en uiteraard ook Beethoven. In 1852 zal Carl Anton Spina de firma overnemen en de traditie van Diabelli verderzetten. Vanaf 1864 zal zijn firma o.a. de werken van Johann Strauss en zijn broer Jozef publiceren. De verdienste van Diabelli is dat hij de kunst verstond om muziek en zakendoen met elkaar te verzoenen.

Johan Huys

IN DE KIJKER

do 27.11.08 / 20.00 / Kamermuziekzaal

Jean-Philippe Collard

Tegelijk diep religieus en vol muzikale vernieuwingsdrang: *Vingt Regards sur l'Enfant Jésus* (1944) van Olivier Messiaen geldt als zijn meesterwerk voor solopiano. In het Messiaenjaar 2008 kunnen de *Regards* zeker niet ontbreken. Virtuoso Jean-Philippe Collard plaatst de vernieuwingen van Messiaen weer in context door delen hieruit te combineren met pianowerk van zijn voorgangers Maurice Ravel en Francis Poulenc.

CONCERTGEBOUWCAFE

Geniet van een verwenkoffie, fingerfood of lunches à la carte in het Concertgebouwcafé. Beluister aan je tafel de cd-selectie als voor- of naproefje van een concert, of lees er een goed boek van het Concertgebouw. De cd's en boeken zijn bovendien ter plaatse te koop. Tijdelijke fototentoonstellingen komen goed tot hun recht in de hedendaagse architectuur van Robbrecht en Daem. U vindt dit rookvrije cultuurcafé op de benedenverdieping van het Concertgebouw.

tickets & info: www.concertgebouw.be / +32 70 22 33 02 / In&Uit, 't Zand 34, 8000 Brugge

DISCOVERY

DISCOVERYPAS
50 % KORTING VOOR JONGEREN

West-Vlaanderen

BRUGGE

DeMorgen
een open geest zoekt meer

Knack
weekend
FOCUS

Klara

PORT AUTHORITY

ZEEBRUGGE

Electrabel

FLUXYS
EXCELLENCE IN GAS TECHNOLOGY

BOMBARDIER